

Historia organów firmy *Rieger* w kościołach jezuickich na terenie Krakowa

History of the *Rieger* Organs in Jesuit Churches of Kraków

Piotr Matoga

FUNDACJA ARS ORGANI, KRAKÓW

ABSTRACT

With the aim of presenting the history of organs built by the *Rieger* company in Jesuit churches of Kraków, the author investigated several archives. He primarily became acquainted with manuscript sources, collections of organ-making companies and press. Thanks to gathered information, it became possible to present the circumstances of building the organs as well as their later renovations and modernizations. The majority of these fact have not been scrupulously studied in the literature so far. The article broadens the hitherto known state of research on the history of Kraków's organ building and on the activity of the *Rieger* company in the territory of Southern Poland.

Wstęp

Historia i działalność firmy *Rieger* doczekała się szeregu opracowań opartych przede wszystkim na licznie zachowanych materiałach reklamowych i katalogach (W. Falk 1984: 73–98; W. Falk 2000: 209–226). Prężnie działająca firma, określana mianem fabryki organów, dbała bowiem zarówno o reklamę, jak również o popularyzację własnych osiągnięć. Tego rodzaju wydawnictwa, zachowane chociażby w archiwach firm organmistrzowskich oraz w prywatnych zbiorach gromadzonych przez organologów, zawierają zdjęcia zakładu i poszczególnych pracowni, przykładowe dyspozycje dla instrumentów różnej wielkości, fotografie i ryciny prospektów organowych, wreszcie szczegółowe wykazy zbudowanych dzieł w porządku chronologicznym, przez co stanowią wprost nieocenioną pomoc dla badaczy.

W obecnych granicach Polski, a także na terenie dawnej Galicji, znajduje się wiele instrumentów wybudowanych przez firmę *Rieger* począwszy od 1879 r. (P. Pasternak

2018: 27). Podstawowych danych na ich temat dostarczają katalogi, jednak zawarte w nich informacje wymagają uzupełnień i weryfikacji na podstawie rezultatów kwerend archiwalnych, tym bardziej, że w wielu miejscach, do których firma dostarczyła swoje dzieła, zachowały się liczne źródła, takie jak: korespondencja, kosztorysy, projekty, rysunki, umowy oraz rachunki. Ponadto cennych wiadomości dostarcza prasa, publikująca nie tylko ogłoszenia i reklamy firmy, lecz także donosząca o powstawaniu, poświęceniach oraz koncertach dawanych na nowych instrumentach.

Przedmiotem niniejszego artykułu są dzieje organów firmy *Rieger* w dwóch kościołach jezuickich Krakowa. Zakon jezuitów odegrał istotną rolę w kulturze muzycznej miasta. Wprawdzie ustawodawstwo zakonne do końca XVI w. zakazywało organizowania muzyki w świątyniach, jednak przepisy te musiały zostać złagodzone na terenach Polski i Litwy, gdzie wierni byli przyzwyczajeni do uroczystych nabożeństw, a wręcz czuli się zobowiązani do wysłuchania w niedzielę Mszy św. śpiewanej (L. Grzebień 2004: 447; J. Paszenda 1985: 48). Muzyka w środowiskach jezuickich zaczęła rozwijać się dynamiczniej za rządów generała Klaudiusza Aquavivy, który początkowo w 1608 r. zezwolił na używanie organów i instrumentów dętych w kościołach, a już w 1611 r. wyraził zgodę na zatrudnianie świeckich instruktorów muzyki, co z kolei dało początek bursom muzycznym, w których chłopcy uczyli się śpiewu i gry na instrumentach (L. Grzebień 2004: 447). Ważnym przejawem działalności jezuitów na polu muzyki w Krakowie była kapela działająca od XVII w. i konkurująca z kapelą mariacką (A. Chybiński 1928: 25).

I. Kościół pw. św. Barbary

Kościół pw. św. Barbary powstał poprzez powiększenie kaplicy stojącej na Cmentarzu Mariackim, której początki sięgały pierwszej połowy XIV w. Świątynia ta, wielokrotnie rozbudowywana, została w 1583 r. przekazana jezuitom. Zastali oni w niej chór muzyczny z organami, które były remontowane w okresie od marca do września 1585 r. (J. Paszenda 1985: 24–25, 41, 47, 220). Trzeba podkreślić, że generał Klaudiusz Aquaviva w 1594 r. zezwalał jezuitom polskim jedynie na tolerowanie istniejących organów, zakazując instalowania nowych w świątyniach, w których ich jeszcze nie było (L. Grzebień 2004: 447). Oficjalną zgodę na używanie tego rodzaju instrumentów wydał dopiero w 1608 r. (J. Paszenda 1985: 79).

Nowe organy, których budowę ukończono w 1688 r. (Arch1: zapis z 1688 r.), zostały sprzedane w 1731 r. (Arch2: 34), a uzyskane w ten sposób fundusze posłużyły na urządzenie kaplicy dla łaskami słynącej Piety (J. Paszenda 1985: 135). Nabywcą organów była kolegiata pw. św. Floriana na Kleparzu, gdzie ich montaż przeprowadził Kazimierz Sitarski, obywatel zembrzycki (Arch3: 240). Tymczasem do kościoła pw. św. Barbary sprawiono inne, znacznie mniejsze organy. Niewykluczone, że wymieniono je na nowe ok. 1767 r. przy okazji powiększenia chóru (J. Paszenda 1985: 220). W 1808 r. krakowski organmistrz Ignacy Ziernicki przeprowadził gruntowny remont instrumentu (Arch4: 36r, 37r–37v). Według inwentarza z 1820 r. organy miały drewniane klawisze, dwa miechy oraz szafę

utrzymaną w kolorze ciemnozielonym (Arch5: 55r). W 1865 r. Antoni Sapalski z Krakowa wybudował nowy instrument kosztem 850 zł reńskich (Arch6).

W sprawie wykonania istniejących do dziś organów zakonnicy nawiązali kontakt z firmą *Gebrüder Rieger* z Jägerndorfu, która 10 lipca 1894 r. przedłożyła wstępny projekt dyspozycji, a 16 lipca tegoż roku oficjalny kosztorys opiewający na 3180 florenów (Arch4: 117r, 120r–123v). Oba dokumenty zawierają ten sam wybór głosów, który następnie został wiernie zrealizowany: instrument wyposażono w 16 głosów, z czego 5 to tzw. rejestry kombinowane, uzyskane dzięki wprowadzeniu systemu *mutlipex*. W grudniu 1894 r. miał miejsce odbiór ukończonych organów (Arch7: 191) oznaczonych numerem opus 457. Mają one trakturę mechaniczną oraz wiatrownice stożkowe (Arch8).

We wrześniu 1913 r. nastąpił demontaż instrumentu w związku z wymianą drewnianej konstrukcji chóru na betonową (Arch9: 1r, 23v). W grudniu tegoż roku firma *Rieger* zamontowała organy na zmodernizowanej emporze, podłączając równocześnie dmuchawę elektryczną oraz wymieniając piszczałki dwóch głosów: *Aeolina 8'* i *Vox coelestis 8'* (J. Paszenda 1985: 167).

25 maja 1917 r. organmistrz nazwiskiem Żebrowski stroił i regulował organy kosztem 50 koron (Arch10: 29). Bez wątpienia chodzi tu o Stanisława Żebrowskiego z Krakowa, który 3 czerwca 1918 r. przystąpił do wykonania poważniejszej naprawy (Arch10: 119).

Niedługo później, 20 czerwca 1918 r., zarekwirowano 29 piszczałek prospektowych o łącznej wadze 95,5 kg z przeznaczeniem na cele wojenne (Arch10: 122). Piszczałki należały do głosów: *Principal 8'* i *Geigen Principal 8'* (Arch9: 30r–31r). Wymontowania dokonał Josef Kloss, dyrektor techniczny firmy *Rieger*, który przybył do Krakowa dwa dni wcześniej, aby przeprowadzić podobne działania w innych świątyniach na terenie miasta. Podczas swego pobytu mieszkał w domu zakonnym jezuitów przy kościele pw. św. Barbary (Arch10: 122).

Pierwszego dnia lipca 1918 r. rozpoczęto malowanie balustrady chóru muzycznego oraz szafy organowej, zaś 18 lipca tegoż roku na balustradzie umieszczono nowe pozłacane rzeźby (Arch10: 125, 128). Organy natomiast zostały wyczyszczone i nastrojone przez S. Żebrowskiego w dniach od 9 do 13 września 1919 r. (Arch10: 231).

Nowe piszczałki prospektowe z blachy cynkowej zamówiono w firmie *Rieger* (Arch9: 33r). Zostały one wysłane z Jägerndorfu do Krakowa koleją, a na miejsce przeznaczenia dotarły 7 lutego 1920 r. (Arch10: 263). Tego samego dnia jezuici zwrócili się do Dyrekcji Skarbu w Krakowie z prośbą o zwolnienie przesyłki z opłat celnych, argumentując to brakiem stałych dochodów oraz znaczną ceną piszczałek (Arch9: 33r). Zostały one wstawione do instrumentu 9 lutego 1920 r. przez S. Żebrowskiego, który za tę pracę otrzymał wynagrodzenie w wysokości 150 koron (Arch10: 263).

W liście z 28 grudnia 1921 r. firma *Rieger* wyraziła gotowość do przeprowadzenia czyszczenia, naprawy i strojenia organów w roku następnym (Arch9: 45r). Przebadane źródła nie zawierają informacji o realizacji tego przedsięwzięcia. Wiadomo natomiast, że na początku 1927 r. do reperacji instrumentu przystąpił S. Żebrowski. Jak wynika z listu do superiora (z 23 marca tegoż roku), według umowy, której, niestety, nie udało się odnaleźć, miał jedynie przeprowadzić drobną naprawę miecha, wymianę abstraktu oraz ogólne czyszczenie i strojenie. Po rozpoczęciu pracy stwierdził, że miech jest zniszczony o wiele

Fot. 1. Kraków, kościół pw. św. Barbary, prospekt organowy, stan z 1984 r. (Arch8).

mocniej niż przewidywano. Przedmiotem sporu stał się fakt, iż przeprowadził gruntowną renowację miecha bez wiedzy superiora, od którego później domagał się pieniędzy za prace wykraczające poza wcześniejszy kontrakt (Arch9: 46r–47r). Jest to ostatni ślad działalności S. Żebrowskiego w kościele pw. św. Barbary, toteż można przypuszczać, że nieporozumienie zaowocowało zerwaniem dalszej współpracy.

Fot. 2. Kraków, kościół pw. św. Barbary, stół gry organów, stan sprzed 2008 r. (fot. Lech Skoczylas).

W liście z 3 listopada 1934 r. firma *Rieger* zaproponowała objęcie instrumentu stałą opieką w formie jednego, dwóch lub trzech przeglądów w roku kosztem 48 zł za wizytę (Arch9: 42r). Zakonnicy skorzystali z tej możliwości, płacąc należność za jeden przegląd organów w 1935 r. (Arch9: 48r–49r). Niewykluczone, że również w następnych latach firma *Rieger* doglądała instrumentu, choć brak na to potwierdzenia źródłowego.

Wobec pogarszającego się stanu organów, 4 listopada 1964 r. przedstawiciel Zakładu Organmistrzowskiego Dominika Biernackiego z Warszawy dokonał szczegółowych oględzin. Opinia nie była pozytywna. Zwrócono uwagę na zużytą trakturę, brak zabezpieczenia elementów drewnianych przed szkodnikami, uszkodzone i skorodowane piszczałki metalowe, a także na nieszczelne pokrycie miecha. Nadto

instrument był już zaatakowany przez drewnojady. Firma zaproponowała wykonanie remontu wraz z naprawą lub wymianą zniszczonych elementów. Przy tej sposobności organy miały być unowocześnione zgodnie z ówczesnymi przekonaniem: w planach było nie tylko dodanie sześciu nowych głosów (w tym alikwotowych), ale również wymiana traktury na elektropneumatyczną, wykonanie nowych wiatrownic oraz zainstalowanie nowego stołu gry usytuowanego w bocznej części chóru muzycznego (Arch11: 89, 91). Kosztorys opiewający na 310 000 zł (Arch11: 91) nie został jednak zrealizowany.

Fot. 2. Kraków, kościół pw. św. Barbary, prospekt organowy, stan obecny (fot. Piotr Matoga).

W 2005 r. instrument był już mocno wyeksploatowany (L. Skoczylas 2005: 3), jednak na poprawę tego stanu rzeczy przyszło czekać jeszcze kilka lat. W latach 2007–2009 kościół pw. św. Barbary został gruntownie odnowiony w ramach projektu „Jezuickie Perły Południa” (K. Rogalski 2009: 49). Na mocy decyzji z 1 września 2008 r. do remontu organów przystąpiła firma Michała Klepackiego z Pępowa (www1). Instrument otrzymał wówczas nowe piszczałki prospektowe (wstawione w miejsce cynkowych) oraz nową klawiaturę pedałową. Nadto przeprowadzono konserwację prospektu organowego połączoną ze zmianą jego kolorystyki na ciemnoniebieską z marmoryzacją i złoceniami. Dyspozycja, zgodna z projektami z 1894 r., przedstawia się następująco:

Tab. 1. Dyspozycja organów w kościele pw. św. Barbary w Krakowie.

Manuał I C – f ³	Manuał II C – f ³	Pedał C – d ¹
Bourdon 16'	Geigenprincipal 8'	Subbass 16'
Principal 8'	Rohrflöte 8'	Violon 16'
Hohlföte 8'	Aeoline 8'	Cello 8' (ekstensja głosu Violon 16')
Salicional 8'	Vox coelestis 8'	
Octave 4' (ekstensja głosu Principal 8')	Flöte 4' (ekstensja głosu Rohrflöte 8')	
Dolce 4' (ekstensja głosu Salicional 8')	Violine 4' (ekstensja głosu Aeoline 8')	
Mixtur 4 fach 2 2/3'		

Stałe kombinacje: Forte – Tutti – Forte Man. I – Forte Man. II

Łączniki: I/Ped – II/Ped

II. Kościół pw. Najświętszego Serca Pana Jezusa (bazylika mniejsza)

W 1868 r. jezuita zakupili na terenie krakowskiej dzielnicy Wesoła realność składającą się m.in. z domu zajezdny, który w latach 1869–1870 przebudowali na kaplicę pw. Najświętszego Serca Pana Jezusa. Trójnawowa budowla miała charakter neoklasycy (J.L. Kontkowski 1994: 18–19).

Wewnętrzny wystrój kaplicy był dziełem braci zakonnych. Wiadomo, że chór muzyczny, zamontowany wiosną 1870 r., wykonał br. Józef Biało-brzeski (J. Rejowicz 1913: 4, 6). Na tej właśnie emporze w 1871 r. ustawione zostały organy sprowadzone z Wrocławia kosztem 700 talarów (Arch12: zapis z 1871 r.). Ponieważ przebadane dotychczas źródła nie zawierają bliższych informacji odnośnie do autorstwa instrumentu, można jedynie przypuszczać, że wybudowała go wrocławska firma Alfreda Müllera i Theodora Ackermanna, która rok wcześniej dostarczyła organy dla pobliskiego kościoła karmelitanek bosych (Arch13: 191).

W latach 1909–1912 jezuita wzniesli na Wesołej nowy kościół pw. Najświętszego Serca Pana Jezusa (J.L. Kontkowski 1994: 80–91), w 1960 r. podniesiony do godności bazyliki mniejszej (E. Stoch 1987: 5). Ta okazała trójnawowa świątynia, zaprojektowana przez Franciszka Mączyńskiego, utrzymana jest w duchu historyzmu z elementami neoromańskimi, neogotyckimi, neobarokowymi i postsecesyjnymi (J.L. Kontkowski 1994: 73). Pierwotna kaplica została rozebrana w 1912 r. (J.L. Kontkowski 1994: 19). Na obecnym etapie badań nie jest jasne, co stało się wówczas z instrumentem. Archiwalne zdjęcie (F. Mączyński 1922: I/5) pozwala przypuszczać, że w nowym kościele nie zainstalowano organów z kaplicy, nawet jako instrumentu tymczasowego, a do akompaniamentu podczas nabożeństw początkowo mogła służyć fisharmonia, być może identyczna z tą zachowaną na chórze muzycznym.

Idea budowy organów zaczęła się krystalizować w latach dwudziestych XX w. i była wspierana przez Wandę Chmielową, żonę dyrektora Archiwum Akt Dawnych Miasta Krakowa ([b.a.] 1929: 424). Pierwszym dokumentem związanym z planami budowy instrumentu jest list z 13 listopada 1923 r., w którym firma *Gebüder Rieger* z Jägerndorfu zaoferowała swoje usługi ówczesnemu rektorowi, o. Bruno Wolnikowi, proponując zamianę należności pieniężnej na wynagrodzenie w postaci mąki, nasion owsa i buraków (cukrowych?), gdyż w Polsce artykuły te były wówczas stosunkowo tanie, natomiast w Czechach stanowiły towar pożądaną. Taka wymiana barterowa miała stanowić rozwiązanie problemów walutowych (Arch14: 161–162). W załączniku znalazła się ciekawa fotografia pracowników zakładu na tle 4-manuałowych, 69-głosowych organów jubileuszowych, przeznaczonych do kościoła w Bratysławie (Arch14: 159).

Kolejny zachowany list wysłany przez firmę *Rieger* jest o rok późniejszy. Pochodzi z 26 listopada 1924 r. i zawiera podziękowanie za życziwe przyjęcie w Krakowie dyrektora technicznego firmy, Josefa Klossa (Arch14: 163), który zapewne dokonywał niezbędnych

pomiarów i wizji lokalnej. Wraz z listem jezuita otrzymali ofertę na budowę organów oraz dwa projekty prospektu (Arch14: 163–164). Jeden z nich zachował się wśród archiwaliów, choć został mylnie przypisany br. Józefowi Kurpierzowi (Arch15: 121), podczas gdy ów jezuita był autorem innego projektu (Arch14: 157), o którym będzie mowa w dalszej części artykułu. Pneumatyczny instrument miał mieć 33 głosy rozdysponowane między 3 manuały i pedały (Arch15: 122).

Tab. 2. Dyspozycja organów firmy *Rieger* dla kościoła pw. Najświętszego Serca Pana Jezusa w Krakowie według projektu z 1924 r. (Arch15: 122).

Manuał I C - g ³	Manuał II C - g ³	Manuał III C - g ³	Pedał C - f ¹
Bourdon 16'	Pryncypał fletowy 8'	Pryncypał smyczkowy 8'	Subbas 16'
Pryncypał 8'	Amabilis 8'	Flet harmonijny 8'	Kontrabas 16'
Flet kryty 8'	Flet falujący 8'	Eolina 8'	Violon 16'
Flet koncertowy 8'	Gamba 8'	Vox coelestis 8'	Oktawbas 8'
Fugara 8'	Oktawa 4'	Fletrowers 4'	Wiolonczela 8'
Salicjonał 8'	Róg giemzowy 4'	Dolce 4'	Puzon 16'
Oktawa 4'	Kornet III 4'	Piccollo 2'	
Flet rurkowy 4'	Obój 8'	Flet kwintowy 1 1/3'	
Mikstura IV		Vox humana 8'	
Trąbka 8'			

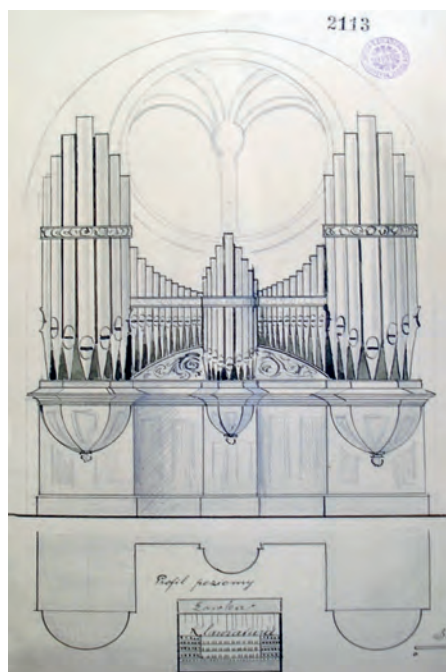
Trzy wolne kombinacje

Stałe kombinacje: Piano – Mezzoforte – Forte
– Fortissimo – Tutti

Łączniki: I Manuał do Pedału – II Manuał do Pedału – III Manuał do Pedału – II Manuał do I Manuału – III Manuał do I Manuału – III Manuał do II Manuału – Super II Man. do I Man. – Super III Man. do I Man. – Super III Man. do II Man. – Sub II Man. do I Man. – Sub III Man. do I Man. – Sub III Man. do II Man.

Włączniki ręczne: Wyłącznik głosów języczk[owych] – Moderator dla Pedału (automat pedałow[owy]?) – Tremulant dla III Manuału

Włączniki i urządzenia nożne: Walec dla Crescendo – Ekspresja dla II Manuału – Ekspresja dla III Manuału

Fot. 4. Kraków, kościół pw. NSPJ, projekt prospektu organowego z 1924 r. (Arch15: 121).

W liście z 30 grudnia 1924 r. przedstawiciele firmy wspomnieli o kolejnej ofercie (z 27 grudnia), tym razem na budowę większego instrumentu – o 50 głosach. Równocześnie zapytywali, czy mogą spodziewać się zawarcia umowy (Arch14: 165). Przełożony najwyraźniej zwlekał jednak z odpowiedzią.

Alternatywna oferta pochodzi z 12 października 1925 r. i została przygotowana przez *Koncesjonowany Zakład Budowy Organów Kościelnych i Salonowych Wojciech Zagórda i Syn w Czernichowie*. Zagórda proponował jezuitom wykonanie 3-manuałowego, 44-głosowego instrumentu „systemu mechaniczno-pneumatycznego”, gdzie wolno stojący, pneumatyczny kontuar współpracowałby z zastosowaną dalej mechaniczną trakturą oraz wiatrownicami stożkowymi. Kosztorys opiewał na sumę 40 000 zł (Arch14: 177–193).

Tab. 3. Dyspozycja 44-głosowych organów firmy W. Zagórda dla kościoła pw. Najświętszego Serca Pana Jezusa w Krakowie według projektu z 1927 r. (Arch14: 182, 184–186).

Manuał I C - g ³	Manuał II C - g ³	Manuał III C - g ³	Pedał C - f ⁱ
Quintatöna 16'	Bordun 16'	Lieblich gedackt 16'	Sub-Bas 16'
Pryncypał 8'	Flet Amabilis 8'	Geigen-pryncypał 8'	Kontra-Bas 16'
Gedackt 8'	Koncert-flet 8'	Lieblich gedackt 8'	Violon-Bas 16'
Traver-fleta 8'	Quintatöna 8'	Rohrflet 8'	Octaw-Bas 8'
Dulciana 8'	Viola 8'	Aeolina 8'	Bas fleta 8'
Viola di Gamba 8'	Salicjonat 8'	Vox Celest. 8'	Cello 8'
Oct[a]va 4'	Rurflet 4'	Fleta-traversa 4'	Bombardon/Posaune 16'
Violine 4'	Dolce 4'	Fugara 4'	Trompeta 8'
Octava 2'	Piccolo 2'	Flautina 2'	
Mixtura IV 2 2/3'	Rauschquinta II 2 2/3'	Harmonia aeterya III 2 2/3'	
Kornet III 8'	Klarnet 8'	Trompet harmonique 8'	
Trompeta 8'		Oboja 8'	
		Vox humana 8'	

Dwie wolne kombinacje

Stałe kombinacje: Mezzoforte – Tutti

Łączniki: Koppel II Man. do I Man. – Koppel III Man. do I Man. – Koppel III Man. do II Man. – Koppel I Man. do Pedału – Koppel II Man. do Pedału – Koppel III Man. do Pedału – Suboctaw Koppel III do II Man. – Superoctaw III do II Man. – Superoctaw Kop. dla I Man.

Uprzedzając ewentualne zastrzeżenia odnośnie do wysokiej ceny, Zagórda dołączył do wspomnianej oferty kosztorys na budowę 26-głosowych organów o 2 manuałach i pedale. Koszt mniejszego instrumentu miał wynieść 22 000 zł (Arch14: 191–193).

Tab. 4. Dyspozycja 26-głosowych organów firmy W. Zagórdy dla kościoła pw. Najświętszego Serca Pana Jezusa w Krakowie według projektu z 1927 r. (Arch14: 191–192).

Manuał I C – g ³	Manuał II C – g ³	Pedał C – f ¹
Pryncypał 8'	Bourdon 16'	Sub-Bas 16'
Flet Major 8'	Geigen-pryncypał 8'	Violon-Bas 16'
Flet Amabilis 8'	Flet Minor 8' sic!	Fleta-Bas 8'
Viola di Gamba 8'	Quinta-töna 8'	Cello 8'
Salicyonał 8'	Aeolina 8'	Basson/Bombardon 16'
Octawa 4'	Vox Celestis 8'	
Rohrflet 4'	Violine 4'	
Flageolet 2'	Piccolo 2'	
Mixtura IV 2 2/3'	Klarnet/Oboja 8'	
Cornet IV 4'	Vox-Humana 8'	
Trompeta 8'		

Wolna kombinacja

Wolne kombinacje dla poszczególnych sekcji

Stałe kombinacje: Piano – Mezzoforte

– Tutti

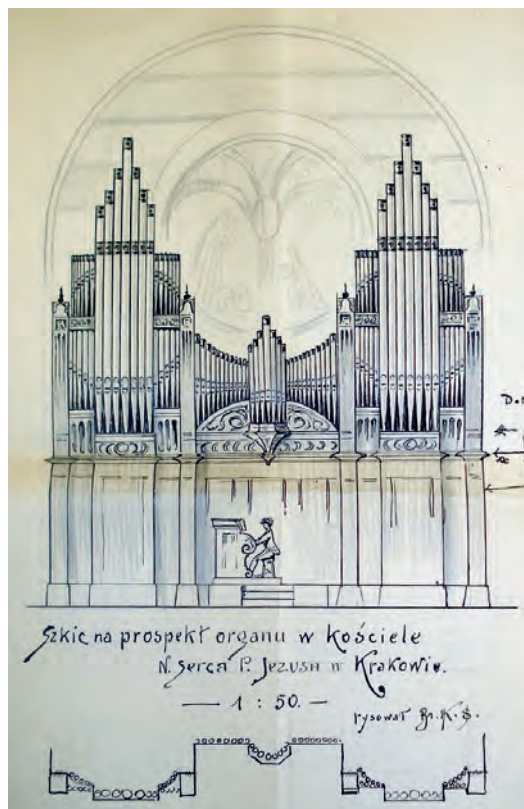
Łączniki: Koppel II Man. do I Man.

– Koppel I Man. do Pedału – Koppel II Man. do Pedału – Suboctaw Koppel II M. do I Man. – Superoctaw Koppel II M. do I Man.

Włączniki ręczne: Handregister ab (wyłącznik rejestrów ręcznych) – Crescendo ab (wyłącznik crescendo) – Automatyczny Piano-Pedał (automat pedałow)

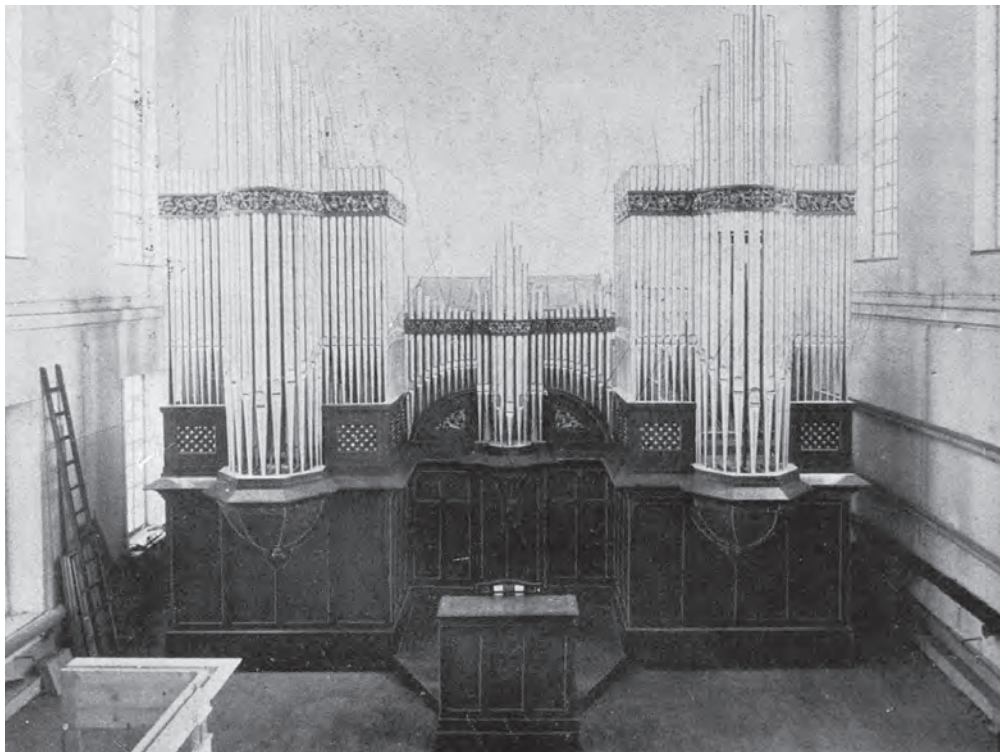
Włączniki i urządzenia nożne: General Crescendo – Schwelltritt II Man. (żaluzja?).

Obie propozycje W. Zagórdy nie zostały przyjęte. Jezuita nie skorzystał także z usług firmy Dominika Biernackiego z Włocławka, która przesłała im swoją broszurę reklamową (Arch14: 173–174). Tymczasem firma Rieger, najwyraźniej zaniepokojona ciągłym brakiem decyzji, w liście z 13 września 1926 r. poprosiła o pilną odpowiedź, czy zakonnicy zamierzają kupić oferowane wcześniej organy (Arch14: 169–170). Ponaglenie nie przyniosło jednak oczekiwanego rezultatu, gdyż

Fot. 5. Kraków, kościół pw. NSPJ, projekt prospektu organowego z 1928 r., rys. br. J. Kurpierz (Arch14: 157).

zamówienie wciąż nie napływało. Co więcej, list z 30 maja 1927 r. wskazuje na to, że również firma Josepha Goebela z Gdańska była gotowa wykonać instrument do krakowskiego kościoła pw. Najświętszego Serca Pana Jezusa (Arch14: 175), jednak ta oferta również nie została zrealizowana.

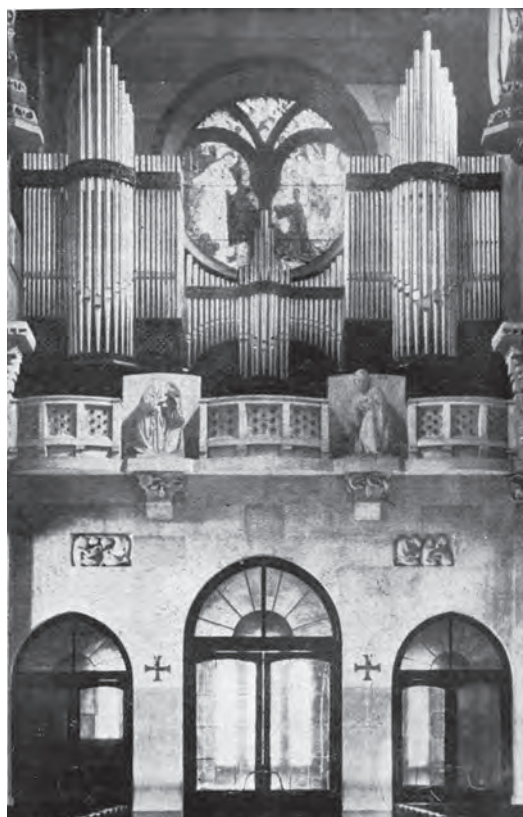
Fot. 6. Jägerndorf, hala montażowa firmy *Rieger*, organy dla kościoła pw. NSPJ w Krakowie (Arch17:16).

Dopiero 23 listopada 1927 r. oficjalnie zamówiono organy w firmie *Rieger*. Ich koszt wyniósł 4800 dolarów (Arch16: 73r, 88r–88v). Projekt prospektu organowego, różny od tego przedłożonego przez firmę w 1924 r. (Arch15: 121), narysował br. Józef Kurpierz (Arch14: 157). Ostateczny kształt prospektu organowego jest niejako kompilacją wzorców czerpanych z obydwu projektów. Trwająca budowa instrumentu była wzmiankowana na łamach „Głosu Narodu” z 2 marca 1928 r. ([b.a.] 1928d: 3), natomiast jedna z publikacji reklamowych wydanych przez firmę *Rieger* zawiera unikatowe zdjęcie organów zmontowanych w hali fabrycznej w Jägerndorfie przed przewiezieniem ich do Krakowa (Arch17: 16).

Części instrumentu zostały przywiezione do świątyni jezuitów 15 maja 1928 r., a już 4 czerwca tegoż roku miał miejsce odbiór ukończonych organów, dokonany przez znanych krakowskich muzyków: Bolesława Wallek-Walewskiego i Tomasza Flaszę. Uroczystość po-

święcenia nowego instrumentu przez prokuratora prowincji, o. Władysława Ochęduszkę, odbyła się 10 czerwca 1928 r. i została ubogacona utworami organowymi wykonanymi przez B. Wallek-Walewskiego oraz T. Flaszę, którzy następnie gościli na obiedzie w kolegium jezuickim (Arch16: 88r–89v). Wydarzenia te były opisywane w prasie ([b.a.] 1928a: 111; [b.a.] 1928b: 3; [b.a.] 1928c: 5). Organy oznaczone jako opus 2317 miały trakturę pneumatyczną, a ich dyspozycja, obejmująca 33 głosy rozdzielone między 3 manuały i pedał, była najprawdopodobniej identyczna z projektem przedłożonym w 1924 r. (Arch15: 122).

W drugiej połowie 1928 r. zakonicy rozważali kwestię ogrzewania kościoła, słusznie zauważając, że panująca w zimie wilgoć może przyczynić się do uszkodzenia organów. Centralne ogrzewanie zainstalowano jednak dopiero pod koniec 1932 r. (J.L. Kontkowski 1994: 305, 310).

Fot. 7. Kraków, kościół pw. NSPJ, prospekt organowy, stan po 1928 r. (Arch17: 16).

W 1936 r. powstała w Katowicach Polska Fabryka Organów będąca spółką firmy *Rieger* i katowickiego budowniczego organów Rudolfa Zenkera ([b.a.] 1936: 67). Na papierze firmowym z tegoż roku spółka przypisała sobie szereg realizacji firmy *Rieger*, w tym także 33-głosowy instrument w krakowskim kościele jezuitów (Arch18: 180).

Pierwsze poważniejsze prace przy organach, znacznie ingerujące w ich pierwotny kształt, nie są dokładnie udokumentowane. Wiadomo, że 18 listopada 1956 r. miało miejsce poświęcenie instrumentu po przebudowie prowadzonej pod kierownictwem prof. Józefa Chwedczuka, który tego samego dnia koncertował na zmodernizowanych organach (Arch20: 32). Niektóre z dotychczasowych opracowań (K. Hewelt 2008: 28; J.L. Kontkowski 1994: 316), sugerując się zapewne zachowaną broszurą reklamową firmy Dominika Biernackiego z Włocławka (Arch14: 173–174), podają, że wykonawcą prac była rzeczona firma. Ponieważ jednak zakład ten nie istniał już w latach 50. XX w., można przypuszczać, że przy instrumencie pracowała raczej firma Waclawa Biernackiego z Krakowa (A. Pietrzyk 1982: 169). W ramach przebudowy zmodyfikowano dyspozycję, zwiększono liczbę głosów do 45, wprowadzono trakturę elektropneumatyczną w miej-

sce traktury pneumatycznej, a także podwyższono strój z $a_1=435$ Hz do $a_1=440$ Hz (K. Hewelt 2008: 28).

Tab. 5. Dyspozycja organów w kościele pw. Najświętszego Serca Pana Jezusa w Krakowie w latach 1956-2007 (na podstawie oględzin stołu gry funkcjonującego do 2007 r.).

Manuał I C - g ³	Manuał II C - g ³	Manuał III C - g ³	Pedał C - f ¹
Bourdon 16'	Pryncypał fletowy 8'	Pryncypał skrzypcowy 8'	Subbas 16'
Pryncypał 8'	Holflet 8'	Flet 8'	Kontrabas 16'
Gedekt 8'	Kwintaton 8'	Flet harmonijny 8'	Violonbas 16'
Koncert-flet 8'	Gemshorn 8'	Aeolina 8'	Oktawbas 8'
Fugara 8'	Oktawa 4'	Vox coelestis 8'	Cello 8'
Salicet 8'	Bachflet 4'	Praestant 4'	Chorałbas 4'
Oktawa 4'	Oktawa 2'	Trawersflet 4'	Mixturbas 3 ch.
Rurflet 4'	Sifflet 1 1/3'	Nasard 2 2/3'	Puzon 16'
Róg nocny 4'	Sesquialtera 2 ch.	Pikolo 2'	
Kwinta 2 2/3'	Kornet 3 ch.	Tercja 1 3/5'	
Super-oktawa 2'	Obój 8'	Flageolet 1'	
Mixtura 4 ch.		Cymbel 3 ch.	
Trompet 8'		Vox humana 8'	

Trzy wolne kombinacje

Stałe kombinacje: Piano – Mezzo-Forte – Fortissimo – Tutti

Łączniki: I-ped. – II-ped. – III-ped. – II-I – III-I – III-II – Super M.II – Super M.II-M.I – Super M.III-M.I – Subo M.III-M.II – Subo M.II-M.I – Subo M.III-M.I

Włączniki ręczne: Komb. dowolna I – Komb. dowolna II – Komb. dowolna III – Rejestry – Crescendo – Głosy językowe – Autom. Mod. ped. (automat pedałowy) – Dzwony – Tremolo M.II – Tremolo M.III

Włączniki i urządzenia nożne:

Tutti – Crescendo – Ekspresja II.M. – Ekspresja III.M.

W marcu 1972 r. instrument został nastrojony (J.L. Kontkowski 1994: 323), jednak z biegiem lat jego stan ulegał pogorszeniu. W piśmie z 1 października 1981 r. Albert Kunz z Krakowa poinformował ówczesnego rektora bazyliki, o. Romana Darowskiego, o możliwości wyremontowania organów (we współpracy z Lechem Skoczylasem z Krakowa) kosztem 110 000 zł (Arch21). Wprawdzie remont nie zo-

Fot. 8. Kraków, kościół pw. NSPJ, stół gry organów funkcjonujący do 2007 r., stan obecny (fot. Piotr Matoga).

Fot. 9. Kraków, kościół pw. NSPJ, prospekt organowy, stan obecny (fot. ze zbiorów Fundacji Ars Organi im. B. Rutkowskiego).

stał wówczas zrealizowany, jednak L. Skoczylas dokonał szeregu napraw, nastroił głosy językowe oraz część labialnych, a także przeprowadził korektę intonacyjną niektórych głosów labialnych, przygotowując w ten sposób instrument do koncertów odbywających się 12 i 13 października 1981 r. (Arch22).

Na początku 1989 r. zawarto z A. Kunzem i L. Skoczylasem dwie umowy na gruntowny remont organów, przy czym pierwsza, z 16 stycznia (Arch23); zapewne straciła ważność w chwili zawarcia drugiej – 28 stycznia (Arch24). Różnice między obiema umowami dotyczyły kwestii finansowych: w pierwszej umowie prace zostały wycenione na 1350 dolarów, w drugiej (zrealizowanej) – na milion zł (Arch23, Arch24). Remont obejmował m.in.: demontaż wszystkich piszczałek i części wiatrownic, wymianę płaszczy na wszystkich trzech miechach pływakowych, wymianę mieszków, czyszczenie piszczałek i wiatrownic, naprawę uszkodzonych piszczałek, odnowienie instalacji elektrycznej, korektę intonacyjną oraz strojenie (Arch25). Końcowe rachunki za wykonane prace, wystawione 30 czerwca 1989 r., dowodzą, że podany w umowie koszt remontu nie uległ zmianie (Arch26; Arch27).

W 2007 r. organy zostały przebudowane po raz drugi, tym razem przez firmę Michała Klepackiego z Pępowa (K. Hewelt 2008: 29) w ramach projektu „Jezuickie Perły Południa” (K. Rogalski 2009: 48–49). Autorem projektu dyspozycji, wykonawcą intonacji oraz konsultantem w zakresie menzur był Jerzy Kukła z Lublina. Zmodyfikowano wówczas dyspo-

zycję, zwiększono liczbę głosów do 47, zbudowano trzy nowe miechy pływakowe, zainstalowano nowy, wolno stojący, elektryczny stół gry (z elektronicznym systemem pamięci typu *Setzer* konstrukcji Sławomira Syjoty z Kóz k. Bielska-Białej) oraz podłączono nową dmuchawę elektryczną. Koncert inauguracyjny w wykonaniu J. Kukli odbył się 18 listopada 2007 r. (K. Hewelt 2008: 29). Instrument ma elektropneumatyczną trakturę gry i rejestrów oraz wiatrownice stożkowe. Dawny stół gry firmy *Rieger* stoi obecnie w bocznej części chóru muzycznego.

Tab. 6. Obecna dyspozycja organów w kościele pw. Najświętszego Serca Pana Jezusa w Krakowie.

Manuał I C - g ³	Manuał II C - g ³	Manuał III C - g ³	Pedał C - f ¹
Bourdon 16'	Flauto Principale 8'	Geigen-principal 8'	Subbass 16'
Principal 8'	Gedeckt 8'	Flûte harmonique 8'	Kontrabass 16'
Doppel-gedeckt 8'	Portunal-flöte 8' (dawniej	Aeoline 8'	Violonbass 16'
Concert-flöte 8'	Hoflet 8' z II manuału,	Vox coelestis 8'	Quintbas 10 2/3' (nowy,
Quintatön 8'	przeintonowany)	Gemshorn 4' (przeniesiony	wykonany przez firmę
Fugara 8'	Salicional 8' (przeniesiony	z I manuału)	Zdzistawa Mollina z Odrów
Octave 4'	z I manuału)	Travers-flöte 4'	k. Chojnic)
Gedeckt-flöte 4' (dawniej	Principal 4'	Quintflöte 2 2/3'	Octavbass 8'
Bachflet 4' z II manuału)	Rohrflöte 4' (przeniesiony	Piccolo 2'	Bassflöte 8' (nowy, wykonany
Quinte 2 2/3'	z I manuału)	Terzflöte 1 3/5' (skorygowane	przez Antoniego Kuczaja
Super-octave 2'	Flageolet 2' (wykorzystane	menzury)	z Gołkowic)
Mixtur 4 fach	piszczałki głosu Sifflet 1 1/3'	Mixtur 3 fach (wykorzystane	Cello 8'
Fagott 16' (nowy, wykonany	z II manuału)	piszczałki Mixturbasu 3 ch.	Octave 4'
przez firmę <i>Giesecke</i>)	Flautino 1' (dawniej Flageolet 1'	z pedału i Cymbła 3 ch.	Posaune 16'
Trompette 8'	z III manuału)	z III manuału)	Trompette 8' (nowy, wykonany
	Cornett 3-4 fach	Oboe 8' (przeniesiony	przez firmę <i>Giesecke</i>)
	Mixtur 3 fach (nowa)	z II manuału)	Glocken
	Clarinete 8' (nowy, wykonany	Vox humana 8'	
	przez firmę <i>Giesecke</i>)	Clairon 4' (używany, wykonany	
	Glocken	przez firmę <i>Walcker</i>)	

Setzer (64 kombinacje)

Stała kombinacja: Tutti

Łączniki: I-P - II-P - III-P - Sub II-I - Super II-I - Sub II - Super II - Sub III-I - Super III-I - Sub III-II - Super III-II - Sub III - Super III

Włączniki ręczne: AP (automat pedałow) - GJ (wyłącznik głosów językowych) - PO (wyłącznik połączeń typu sub i super) - CR (crescendo) - CRA (crescendo z możliwością programowania) - Tremolo (manuał II) - Tremolo (manuał III)

Włączniki i urządzenia nożne: [crescendo] - [żałuzja manuału II] - [żałuzja manuału III]

Zakończenie

Organy, których dzieje zostały przedstawione w niniejszym artykule, wpisują się w dorobek firmy Rieger, która, jak zaznaczono we wstępie, przez kilkadziesiąt lat miała istotny udział w kształtowaniu instrumentarium organowego Polski południowej oraz obszarów dawnej Galicji. Jeśli chodzi o dalsze perspektywy badawcze, pozostaje żywić nadzieję, iż sukcesywne opracowywanie historii instrumentów na tych terenach, poparte przede wszystkim gruntownymi badaniami źródłowymi oraz ewidencją zachowanych organów, zaowocuje równocześnie odkrywaniem nowych faktów z działalności rzeczony firmy.

Fot. 10. Kraków, kościół pw. NSPJ, stół gry organów, stan obecny (fot. Piotr Matoga).

BIBLIOGRAPHY

Arch1: Biblioteka Jagiellońska w Krakowie, sygn. rps 183, fol. XI, *Rationes fabricæ domus profesæ Cracoviensis, et fabricæ templi Societatis Iesu a Martio 1683*.

Arch2: Archivum Romanum Societas Iesu, sygn. Pol. 59, *Historia Provinciæ Poloniae Societatis Iesu Ab anno 1727, ad annum 1730*.

Arch3: Archiwum Parafii pw. św. Floriana w Krakowie, sygn. 30, *Liber Conclusionum V. Capituli Majoris Ecclesie S. Floriani Clepardie ad Cracoviam ab anno 1647*.

Arch4: Archiwum Prowincji Polski Południowej Towarzystwa Jezusowego w Krakowie, sygn. rps 1401-IV, *Historia kościoła św. Barbary po kasacie (1774–1893)*.

Arch5: Archiwum Prowincji Polski Południowej Towarzystwa Jezusowego w Krakowie, sygn. rps 1401-IV, *Inwentarz kościoła św. Barbary sporządzony 20 X 1820*.

Arch6: Archiwum Kurii Metropolitalnej w Krakowie, sygn. APA 146, *Kraków – par. św. Mikołaja*, teczka 1866, pismo ks. Piotra Pękalskiego do proboszcza parafii pw. św. Mikołaja w Krakowie.

Arch7: Archiwum Prowincji Polski Południowej Towarzystwa Jezusowego w Krakowie, sygn. rps 927, *Diarium Residentiæ ad S. Barbaram Societatis Iesu od 12 czerwca 1884 do 31 grudnia 1892*.

Arch8: Archiwum Wojewódzkiego Urzędu Ochrony Zabytków w Krakowie, bez sygn., karta ewidencyjna zabytkowych organów w kościele pw. św. Barbary w Krakowie, oprac. E. Kubala, 1984.

Arch9: Archiwum Prowincji Polski Południowej Towarzystwa Jezusowego w Krakowie, sygn. rps 1154, *Dokumenty gospodarcze dotyczące kościoła i domu św. Barbary z lat 1899–1919*.

Arch10: Archiwum Prowincji Polski Południowej Towarzystwa Jezusowego w Krakowie, sygn. rps 853, *Dziennik Rezydentów św. Barbary w Krakowie od roku 1917–1922*.

Arch11: Archiwum Prowincji Polski Południowej Towarzystwa Jezusowego w Krakowie, sygn. rps 2364, *Dokumenty dotyczące Domów Prowincji Towarzystwa Jezusowego z lat 1932–1961*.

Arch12: Archiwum Prowincji Polski Południowej Towarzystwa Jezusowego w Krakowie, sygn. rps 580, *Historia et Puncta pro litteris annuis Collegii Cracoviensis*. Rok 1868–1885.

Arch13: Biblioteka Karmelitanek Bosych w Krakowie na Wesołej, sygn. rps 242, *Roczne dzieje Klasztoru Karmelitanek Bossych przy Krakowie fundowanego pod tytułem Seraf. M.N. Teresy Św. y B.O.N. Jana od Krzyża w Roku Pańskim MDCCXVII*.

Arch14: Archiwum Prowincji Polski Południowej Towarzystwa Jezusowego w Krakowie, sygn. rps 2588, *Budowa kościoła Serca P. Jezusa w Krakowie i inne dokumenty z lat 1903–1927*.

Arch15: Archiwum Prowincji Polski Południowej Towarzystwa Jezusowego w Krakowie, sygn. rps 2113, *Miscellanea: sztychy, dekryty, afisze*.

Arch16: Archiwum Prowincji Polski Południowej Towarzystwa Jezusowego w Krakowie, sygn. rps 1173-II, *Diariusz Kolegium Tow. Jezusowego w Krakowie od 1 stycznia 1922 do 30 czerwca 1933*.

Arch17: Archiwum Firmy Organmistrzowskiej Kamińskich w Warszawie, bez sygn., *Zakład Budowy Organów Bracia Rieger* (wydawnictwo reklamowe bez miejsca i roku wydania, reprodukcję wykonał Paweł Pasternak).

Arch18: Archiwum Archidiecezjalne w Gnieźnie, sygn. AP 93, Archiwum Parafialne Pleszew,teczka 134 *Organy* (wypis udostępnił Adam Konrad Bigosiński).

Arch19: Archiwum Prowincji Polski Południowej Towarzystwa Jezusowego w Krakowie, sygn. rps 1352, *Historia Colegii Maximi Cracoviensis (1946–1963)*.

Arch20: Archiwum Prowincji Polski Południowej Towarzystwa Jezusowego w Krakowie, sygn. rps 2961, *Diariusz Kolegium od 1 stycznia 1956 do 31 grudnia 1958 roku*.

Arch21: Archiwum organmistrza Lecha Skoczylasa w Krakowie, bez sygn., pismo A. Kunza do o. R. Darowskiego z 1 X 1981 r.

Arch22: Archiwum organmistrza Lecha Skoczylasa w Krakowie, b. sygn., umowa między Państwową Filharmonią im. K. Szymanowskiego w Krakowie a L. Skoczylasem z 1 X 1981 r.

Arch23: Archiwum organmistrza Lecha Skoczylasa w Krakowie, bez sygn., umowa między o. ministrem a A. Kunzem i L. Skoczylasem z 16 I 1989 r.

Arch24: Archiwum organmistrza Lecha Skoczylasa w Krakowie, bez sygn., umowa między o. ministrem a A. Kunzem i L. Skoczylasem z 28 I 1989 r.

Arch25: Archiwum organmistrza Lecha Skoczylasa w Krakowie, bez sygn., *Plan prac koniecznych przy przeprowadzeniu remontu organów Bazyliki oo. Jezuitów w Krakowie przy ul. Kopernika*.

Arch26: Archiwum organmistrza Lecha Skoczylasa w Krakowie, bez sygn., rachunek A. Kunza dla Kolegium Księży Jezuitów w Krakowie z 30 VI 1989 r.

Arch27: Archiwum Organmistrza Lecha Skoczylasa w Krakowie, bez sygn., rachunek L. Skoczylasa dla Kolegium Księży Jezuitów w Krakowie z 30 VI 1989 r.

CHYBIŃSKI A. (1928). *Założenie i pierwsze lata kapeli Marjackiej w Krakowie*. „Mysł Muzyczna”, 4, 25–28.

FALK W. (1984). *Zabytkowe organy województwa bielskiego w badaniach inwentaryzacyjnych – ze szczególnym uwzględnieniem działalności firmy Gebrüder Rieger – Jägerndorf*: GEMBALSKI J. (ed.), *Organy na Śląsku*, Katowice: Akademia Muzyczna im. Karola Szymanowskiego w Katowicach, 73–98.

FALK W. (2000). *Firma Gebrüder Rieger – historia i znaczenie w rozwoju europejskiego budownictwa organowego, na podstawie unikalnego katalogu i materiałów reklamowych firmy*: GEMBALSKI J. (ed.), *Organy na Śląsku II*, Katowice: Akademia Muzyczna im. Karola Szymanowskiego w Katowicach, 209–226.

GRZEBIEŃ L. (2004). *Encyklopedia wiedzy o Jezuitach na ziemiach Polski i Litwy 1564–1995*. Kraków: Wydawnictwo WAM.

HEWELT K. (2008). *Piękno brzmienia*. „Jezuici. Nasze Wiadomości” 33, 28–29.

KONTKOWSKI J.L. (1994). *Jezuicki kościół Serca Jezusa w Krakowie*. Kraków: Wydawnictwo WAM.

- PASTERNAK P. (2008). *Organy i ich twórcy na obszarze ziemi sądeckiej*. Nowy Sącz: Biblioteka „Rocznika Sądeckiego”.
- PIETRZYK A. (1982). *Działalność organmistrzowska rodziny Biernackich*: KRASSOWSKI J. (ed.), *Organy i muzyka organowa IV*, Gdańsk: Akademia Muzyczna im. Stanisława Moniuszki w Gdańsku.
- MĄCZYŃSKI F. (1922). *Kościół OO. Jezuitów*. „Architekt”, 1, 9 (dodatkowo fotografie na stronach: I/4, I/5).
- PASZENDA J. (1985). *Kościół św. Barbary w Krakowie z domem zakonnym księży jezuitów. Historia i architektura*. Kraków: Wydawnictwo Literackie.
- REJOWICZ J. (1913). *Pierwotna kaplica Serca Jezusowego w Krakowie na Wesołej*, Kraków: Kolegium OO. Jezuitów na Wesołej.
- ROGAŁSKI K. (2009). *Przywrócony blask*. „Jezuici. Nasze Wiadomości”, 36, 48–50.
- SKOCZYŁAS L. (2005). *O krakowskich organach krótkie historyjki*. 3. *Święta Barbara*, „Organista”, 1, 3.
- STOCH E. (1987). *Bazylika Najśw. Serca Pana Jezusa w Krakowie (Księża Jezuici) – przewodnik*. Kraków: Księża Jezuici.
- [b.a.] (1928a). *Kraków. Nowe organy w Kościele Najśw. Serca Jezusowego na Wesołej*. „Hosanna”, 7–8, 111.
- [b.a.] (1928b). *Nowe organy*. „Gazeta Związkowa. Pismo Związku Organistów Archidiecezji Krakowskiej i Kasy Samopomocy Organistów”, 3, 3.
- [b.a.] (1928c). *Poświęcenie organów w kościele oo. Jezuitów na Wesołej*. „Głos Narodu”, 156, 5.
- [b.a.] (1928d). [Reklama firmy Rieger]. „Głos Narodu”, 62, 3.
- [b.a.] (1929). *Hołd zasługom p. Wandy Chmielowej*. „Dzwon Niedzielny”, 27, 424.
- [b.a.] (1936). *Nowa fabryka organów*. „Gość Niedzielny”, 5, 67.
- www1: www.jezuici.pl/przetargi, 16 XI 2014.

SUMMARY

History and activity of the *Rieger* company were the subject of several publications using, among others, catalogues and advertisements published by the company. The article concerns the history of pipe organs of the company in two Jesuit churches of Kraków: St. Barbara's Church and the Sacred Heart's Church.

The beginning of development of music in the Jesuit order took place under the rule of the general Claudio Acquaviva, who at the beginning, in 1608, allowed to use the pipe organ and woodwind instruments in churches, and yet in 1611 he agreed to employ secular instructors of music, what next allowed to establish music schools. The musical chapel, active in Kraków from the 17th century and competing with the chapel of St. Mary's Basilica, was an important element of Jesuit activity in the field of music.

St. Barbara's Church was created through rebuilding the 14th-century cemetery chapel at the St. Mary's Basilica's Cemetery. In 1583, the church was given to Jesuits, who discovered an organ in it. The new instrument, finished in 1688, was sold in 1731 and replaced by a significantly smaller one, and then the next one, built in 1865 by Antoni Sapalski.

In order to build the new organ, which has been preserved until today, the monks contacted the company of *Gebrüder Rieger* from Jägerndorf, which in 1894 presented the first project of the disposition, and then the official cost estimated model. Yet in December 1894 the final acceptance of the mechanic instrument (Opus 457) with two keyboards and pedal took place. It was equipped with 16 ranks, including 5 in the multiplex system.

In 1913, the organ was equipped with the electric motor. Moreover, two pipes were changed then. In 1917 and 1918 Stanisław Żebrowski from Kraków made the repair. In June 1918 pipes from the case were taken to be used for war purposes. The person who removed them was Josef Kloss, the technical director of the *Rieger* company, who went to Kraków to undertake similar actions in other churches of the city as well. During his stay, he lived in the Jesuit monastery at the St. Barbara's Church. In 1919 S. Żebrowski cleaned and tuned the organ. In February 1920 he installed the missing pipes of the case, commissioned from the *Rieger* company. The same organ builder had a conflict with the general of Jesuits in 1927. The reason for that was that he did the works beyond the written agreement, demanding additional payment. In 1935 the overview of the instrument was made by the *Rieger* company. In 1964, in the face of the deterioration of the organ, the representative of the Dominik Biernacki of Warsaw's company, made an overview. The company offered the repair connected with the reconstruction in terms of changing the tracker action, organ's console and adding "modern" pipes. The works were not realised. In 2007–2009 the church was thoroughly rebuilt. Then, the repair of the instrument took place as well, made by the company of Michał Klepacki from Pępow.

The monumental Sacred Heart's Church in the district of Wesoła was built by Jesuits in 1909–1912, replacing the previous chapel. In the 1920s the offers to build the pipe organ in a new church were made by the following companies: *Gebrüder Rieger* (1923–1924), Wojciech Zagórda from Czernichów (1925), Joseph Goebel from Gdańsk (1927) and Dominik Biernacki from Włocławek (lack of date). Finally, in November 1927, Jesuits commissioned the instrument from the company of *Rieger*. Its parts arrived in the church in May 1928 and yet at the beginning of June the final acceptance of the organ took place in the presence of Cracovian musicians: Bolesław Wallek-Walewski and Tomasz Flaszka. The ceremony of consecration of the new instrument (Opus 2317) took place on 10th June 1928. Firstly, the organ had 33 ranks, 3 manual keyboards, a pedal and pneumatic tracer action.

The instrument was probably damaged as a result of explosions in 1945. It was repaired by the *Rieger* company in 1947. First serious works with the organ are not scrupulously documented. It is known that on 18th November 1956 the consecration of the instrument after the renovation under the guidance of Prof. Józef Chwedczuk took place. The executor of the works was probably the company of Waclaw Biernacki from Kraków. The number of voices was extended to 45, and tracker action was replaced by an electro-pneumatic one. In 1972 the pipe organ was tuned and in 1981 several repairs were made by Lech Skoczylas from Kraków. In 1989 the repair was made by Albert Kunz and Lech Skoczylas

from Kraków. In 2007 the reconstruction was made by Michał Klepacki from Pępów after the consultations with Jerzy Kukla from Lublin. The number of voices increased to 47, new bellows were built, the console was installed as well as electronic memory system. The earlier organ console of the *Rieger* company is currently kept in the side part of the gallery.

The presented article proves that the *Rieger* company with its seat in Silesia to some extent shaped the picture of organ building in the territory of Southern Poland since the end of the 19th century.

Słowa kluczowe/Keywords:

organy • budownictwo organowe • organmistrzowie • Kraków
• *Rieger*

organ • organ building • organ makers • Kraków • *Rieger*

Piotr Matoga – born in 1989 in Kraków. His scientific interests concentrate on the history of the organ and musical life of churches and convents in Kraków. He has published the book and several articles concerning this topic. He cooperates with the Bronisław Rutkowski *Ars Organi* Foundation, in which he is a coordinator of the project *Organa Polonica*. He gives speeches at academic conferences devoted to music and organ building. He is an organist of the Black Madonna of Częstochowa's Church in Kraków-Olszanica.

email: piotr.matoga@arsorgani.pl